

**Wat iedereen kan doen om
zandpaden te beschermen**

**Trek partij voor de
Brabantse zandpaden,
want weg = weg**

Door Hetty Gerringa

Voorwoord

Zandpaden verdwijnen in Brabant. Steeds meer Brabantse zandpaden worden verhard, omgeploegd of ze moeten het veld ruimen voor nieuwe wegen, bedrijventerreinen en woonwijken. De Brabantse Hoeders maken zich grote zorgen over de teloorgang van de karakteristieke zandpaden, waardoor de biodiversiteit afneemt en cultuurhistorie verloren gaat. Op verzoek van de Brabantse Hoeders heeft Hetty Gerringa van de Brabantse Milieufederatie een handleiding (zelf spreekt ze van handreiking) ontwikkeld voor het behoud en de bescherming van zandpaden.

Deze handreiking is bedoeld voor iedereen die zich wil inzetten voor het bewaren en beschermen van de kwetsbare zandpaden voor de volgende generaties. De Brabantse Hoeders hopen dat betrokken Brabanders, gemeenten, lokale natuur- en milieugroepen, heemkundekringen en organisaties voor landschap en/of cultuurhistorie er veel gebruik van zullen maken.

De Brabantse Hoeders willen met dit initiatief bereiken dat meer mensen en organisaties partij trekken voor de zandpaden. Het belang van zandpaden wordt vaak onderschat door eigenaren en gemeenten, maar zandpaden hebben belangrijke ecologische-, landschappelijke- en cultuurhistorische waarden. Zo kun je de geschiedenis van Brabant vertellen aan de hand van zandpaden. Deze oude Brabantse zandwegen zijn een goede indicatie van de ontginningsgeschiedenis van Brabant.

In Brabant bestaan nog zandpaden en zandwegen die er al in de prehistorie lagen, waar later de Romeinen gebruik van maakten, waar in de Middeleeuwen handelslui en pelgrims overheen trokken en waarover legers passeerden. Maar waarvoor ze ook gebruikt zijn, altijd staat een zandpad voor verbinding tussen gemeenschappen, zowel letterlijk als figuurlijk: zandpaden en zandwegen verbinden de Brabantse mens.

Naast de cultuurhistorische waarden zorgen zandpaden voor ecologische verbindingen tussen natuurgebieden. Ze maken deel uit van het natuurlijk leefgebied van wat leeft en bloeit. Zo nemen patrijzen er zandbaden, liggen reptielen er in de zon en kan bijvoorbeeld de loopkever een zandpad veel makkelijker oversteken dan een verharde weg.

Wat kunnen we in Brabant doen om zandpaden te beschermen en te bewaren voor de toekomst? Met het oog daarop hebben de Brabantse Hoeders de Brabantse Milieufederatie gevraagd deze handreiking te maken. Deze is op zondag 20 oktober 2019 gepresenteerd aan commissaris van de koning Wim van de Donk, burgemeester Theo Weterings van de gemeente Tilburg en directeur Jan Baan van het Brabants Landschap.

Zij waren de eregasten op de officiële opening van de Zondag van de Zandpaden. Dit evenement werd op 20 oktober gehouden op het terrein van de voormalige steenfabriek in Udenhout. Dit terrein is door Brabants Landschap teruggegeven aan de natuur. De Zondag van de Zandpaden was in innige samenwerking met Brabants Landschap georganiseerd door de Brabantse Hoeders.

Ter gelegenheid van de Zondag van de Zandpaden schreven de Brabantse Hoeders onder meer een wedstrijd onder kunstschilders uit. Een van de tientallen inzenders was Huub van der Krogt. Hij schilderde een zandpad in de Cartierheide in Hapert. Foto: Harry Verhoeven.

Dat zijn vrouwen en mannen uit alle delen van Brabant. Allemaal zijn ze ooit onderscheiden met de Brabant Bokaal. Het Prins Bernhard Cultuurfonds Noord-Brabant reikt jaarlijks deze onderscheiding uit aan drie vrouwen of mannen die zich langjarig als vrijwilliger in hebben gezet voor de cultuur en de natuur van Brabant. De laureaten hebben zich verenigd in de Brabantse Hoeders. Jaarlijks organiseren ze samen een Brabant-breed en vernieuwend project gericht op de versterking van de cultuur en de natuur van Brabant.

Het project 2019 richtte zich op de Brabantse zandpaden die in de ogen van de Brabantse Hoeders heel erg belangrijk zijn en kwetsbaar tegelijk. Om daar de aandacht op te vestigen is een breed scala aan culturele projecten ontwikkeld, zoals: een dichtbundel met dertig nieuwe gedichten en veel mooie foto's; een boek met nieuwe verhalen, nieuwe liedteksten en aquarellen; een natuurfilm; een wedstrijd onder amateurschilders... In beide genoemde boeken staan verhalen over het (ecologisch) belang van zandpaden van de hand van Marius Grutters en Willem de Weert, allebei Natuurhoeders.

Ook deze handreiking is een initiatief van de Brabantse Hoeders, met als doel iedereen in staat te stellen partij te trekken voor de zandpaden.

De Brabantse Hoeders zijn blij dat de Brabantse Milieufederatie bereid was deze methode te ontwikkelen. De tekst (van de hand van Hetty Gerringa) in dit boekje geeft handvatten om zelf aan de slag te gaan met het behoud van zandpaden. Het geeft achtergrondinformatie over de teloorgang van zandpaden. Daarnaast zitten er juridische aanbevelingen in op basis van rechterlijke uitspraken. Aan het eind van het document is er een stappenplan om zelf aan de slag te gaan in de eigen regio. Wij hopen op de steun van iedereen om die prachtige Brabantse zandpaden te behouden. Voor nu en de toekomst.

Paul Spapens, voorzitter Stichting Brabantse Hoeders.

De Brabantse Hoeders organiseren jaarlijks een vernieuwend en Brabant-breed project. Een voorbeeld daarvan was het inpakken van het historisch raadhuis van Oisterwijk in de Brabantse vlag. Foto: Paul Spapens.

De opbouw van deze handleiding

- In hoofdstuk 1 staat achtergrondinformatie over het probleem van de teloorgang van zandpaden.
- In hoofdstuk 2 staan de (te onderzoeken) waarden van de zandpaden.
- In hoofdstuk 3 zijn de verschillende beschermingsregimes in beeld gebracht.
- In hoofdstuk 4 jurisprudentie over zandpaden en aandachtspunten waarop te letten.
- In hoofdstuk 5 een stappenplan en aanbevelingen voor behoud en bescherming van zandpaden, vergezeld van een voorbeeldregeling.

De teloorgang van de zandpaden: Weg = weg.

De laatste decennia worden we steeds vaker geconfronteerd met het verhard en het al dan niet - langzaam - verdwijnen van zandpaden en de teruggang van de daaraan verbonden (ecologische, landschappelijke en cultuurhistorische) kwaliteit in Noord-Brabant. Dit terwijl de zandpaden vanuit het verleden het gezicht van met name het zandgebied van Brabant bepaald hebben. Veelal waren de zandpaden belangrijke leefgebieden van allerlei soorten planten en dieren en vormden ze een fijnmazig ecologisch netwerk. Ook maakten ze onderdeel uit van de (cultuurhistorische) landschapsstructuur en bakenden ze (de grens van) percelen af. De laatste 30-40 jaar zijn buiten het natuurnetwerk Brabant al de meeste zandpaden verdwenen in het kader van de ruilverkavelingen en landinrichtingen.

De Waalwijksebaan in Udenhout met rechts het zandpad De Hollandsebaan, een restant van de eeuwenoude handelsroute van Dordrecht naar Maastricht. Heemcentrum 't Schoor plaatste er in oktober 2019 een fraai informatiebord bij. Dit is een prachtvoorbeeld van hoe een organisatie partij heeft getrokken voor een zandpad. Foto's: Kees van Kempen.

Aan veel zandpaden is een stuk historie verbonden, die vandaag de dag of nog aanwezig is of makkelijk weer 'beleefbaar' te maken is. Ook is het beleven van de kwaliteit van de omgeving vanaf de zandpaden iets wat bij de identiteit van een streek hoort. Een actueel voorbeeld van dit opnieuw beleefbaar maken is de Waalwijkseweg in Udenhout. Heemcentrum 't Schoor in Udenhout plaatste een mooi informatiebord bij deze weg, die oorspronkelijk Hollandseweg heette. De nog resterende vijfhonderd meter zandpad vormde eens een onderdeel van de verbinding tussen Dordrecht en Maastricht. Het bord werd op 17 oktober 2019 onthuld door burgemeester Theo Weterings van de gemeente Tilburg.

Aantastingen die we zien zijn onder andere het verharderen van zandpaden (met asfalt, puin, menggranulaat), het verdwijnen van de begroeiing door het 'bijploegen' van de berm. Soms worden hele zandpaden bij landbouwpercelen getrokken, zelfs ondanks een expliciete bestemming als zandpad. Het afsluiten van zandpaden door eigenaren waardoor gebieden minder toegankelijk worden is geregeld aan de orde. Regelmatig komt het voor dat gronden waarop ook zandpaden liggen door overheden worden afgestoten, met een functieverandering tot gevolg. Een jaar of tien geleden bouwde de gemeente Oisterwijk in de kern Moergestel een aantal nieuwe woningen pal op het eeuwenoude Vonderpad. Een actie van de heemkundekring mocht niet baten. Het gevolg was dat het pad niet meer verdween en nu onderdeel uitmaakt van boerenland. Het op deze manier aantasten van de waarden doet de kwaliteit van het buitengebied afnemen, zowel cultuurhistorisch, ecologisch, recreatief als landschappelijk.

Waarvoor het zandpad verdwijnt

Landbouwvoertuigen zijn zwaarder geworden. Dat geldt ook voor de voertuigen voor bosbouw. Zandpaden kunnen ook een ontsluitingsfunctie krijgen. Toeristisch-recreatief verkeer vraagt om (half)verharde fietspaden. Gemeenten zien daarin (te) snel redenen om mee te werken aan (half)verharding. Gemeenten willen zo min mogelijk onderhoud aan wegen hebben. Het gebeurt dat (openbare) wegen en gronden waarop zandpaden liggen worden overgedragen aan eigenaren van aangrenzende percelen. Gemeenten hebben er dan geen grip meer op.

De kennis van de integrale kwaliteiten van de zandpaden (cultuurhistorie, landschappelijk, ecologisch, recreatief) ontbreekt bij zowel de beleidsmakers als bij de gebruikers. Mede daardoor ontbreekt het urgentiegevoel voor het behoud van zandpaden op ambtelijk en bestuurlijk niveau.

De ruimtelijke en omgevingsplannen worden steeds globaler. Zandpaden vallen vaak binnen een agrarische bestemming en worden niet expliciet bestemd als onverharde weg. Daardoor zijn ze niet goed beschermd. De regels in de ruimtelijke plannen bieden vaak onvoldoende bescherming tegen aantasting van (de waarden van) een zandpad. Hetzelfde geldt voor de begroeiing langs paden. Al dan niet via een gemeentelijk landschapsplan of via beheer van het buitengebied worden straks enkel nog de parels beschermd en wordt het verwijderen van de overige beplanting aan de eigenaar c.q. beheerder overgelaten. Toezicht en handhaving van (bestemmingsplan)regels over

zandpaden en bijbehorende waarden heeft nauwelijks prioriteit bij de overheid. Er is in het buitengebied vrijwel geen toezicht meer.

Waarom is het aantasten en verdwijnen van zandpaden een probleem?

De zandpaden bepalen mede de identiteit van een streek. Veelal hebben de paden een eigen identiteit en daarmee zeggen ze iets over de geschiedenis (kerkenpad, bedevaartroute, smokkelpad, oude verbindingroutes die door legers gebruikt werden, ontginningsassen, eeuwenoude transportroutes, enz.).

Er is vaak een relatie met de vroegere hydrologie van de gebieden. Met de teloorgang van de zandwegen en -paden verdwijnen de cultuurhistorische waarden in een gebied. De oude percelering verdwijnt waardoor het oorspronkelijke karakteristieke landschap teloorgaat. Ook verdwijnt daarmee de groene dooradering van het agrarisch gebied, waardoor de verspreidings- en migratiemogelijkheden van flora en fauna afnemen. De natuurlijke bodemstructuur van de zandpaden verdwijnt. De biodiversiteit in het buitengebied neemt af doordat de gebiedseigen zandbodem verdwijnt en de verbindende landschapselementen verdwijnen.

De mogelijkheden voor recreatief medegebruik worden door het verdwijnen van de onverharde wegen en paden beperkt; wandelen, fietsen, paardrijden over zandwegen en -paden is aantrekkelijk voor recreanten. Op de resterende zandpaden wordt de recreatieve druk dan alleen maar groter. Eenmaal verdwenen komen de paden niet meer terug.

Voor wie is het aantasten/verdwijnen van zandpaden een probleem?

Voor recreanten (wandelaars, fietsers, vakantiegangers) en daarmee (in)direct de daaraan verbonden economische activiteiten leidt dit tot een afname van het potentieel aan recreatieve en toeristische routes en recreatiemogelijkheden. Voor de behouders van de biodiversiteit en voor de beschermers van de cultuurhistorische waarden is sprake van een afname van het onderzoeksgebied voor inventarisatie en monitoring.

Voor dieren en planten is er minder leefgebied en zijn er minder migratieroutes, hetgeen effecten heeft op de soortenrijkdom. Voor gemeenten en bedrijven verschaalt de kwaliteit van de leefomgeving, omdat goede landschappelijke kwaliteiten mede bijdragen aan een gunstig woon- en vestigingsklimaat.

Waar speelt het probleem?

Het probleem speelt met name op de zandgronden in Noord-Brabant en dan vooral buiten het natuurnetwerk Brabant, in het landelijk gebied. In Zundert werden zandpaden uit de tijd van Vincent van Gogh met meng-granulaat verhard in het kader van de landinrichting. In Bergeijk werd een zandpad bij een akker geploegd. In Hilvarenbeek worden zandwegen bedreigd doordat de landbouw ze graag verhard wil zien.

Maar ook op plekken in het Natuurnetwerk Brabant (NNB) zijn er actuele situaties waar zandpaden bedreigd of aangetast worden. Een paar voorbeelden: de zandpaden

Scheidijk in Hilvarenbeek en de Slingerdijk in Reusel in Landgoed De Utrecht gingen teloor. redenen voor het aanbrengen van de halfverharding waren de ontsluiting van Natuurbegraafplaats De Utrecht en de bosbouwactiviteiten op Landgoed De Utrecht.

Gelukkig bleef, met name door acties vanuit de gemeenschap, de Rooversdijk gespaard van verharding. De gemeente Hilvarenbeek wilde deze eeuwenoude weg naar Poppel in België verharden, zogenaamd om economische redenen. Een petitie werd in vijf dagen tijd 650 keer ondertekend.

Een zandpad wordt verhard met menggranulaat. Een voorbeeld van het verdwijnen van een zandpad.

Foto: Brabantse Milieufederatie.

Een dikke laag puin op een zandpad.
Foto: Brabantse Milieufederatie.

In de Boswachterij Chaam dreigt halfverharding van de eeuwenoude, cultuurhistorisch waardevolle Oude Maastrichtsebaan door Staatsbosbeheer dat het natuurbos wil exploiteren. Ook zandpaden in de bossen van Eersel en Bladel werden van een laag puinverharding voorzien.

In Waalre in het Dommeldal verdwijnen zandpaden in het kader van een gebiedsontwikkeling. De gemeente wilde de landbouw en de recreant ter wille zijn met verhardingen van paden en de aanleg van een fietspad in het Dommeldal. Het wrange hierbij is dat de gemeente de cultuurhistorische waarden van zandpaden het best beschermd ziet door ze te verharden.

In Valkenswaard wordt een snelfietsroute door het NNB aangelegd, terwijl er al een snelfietsroute is buiten de natuur.

In Bladel, Bergeijk en Oirschot verdwijnen (delen van) zandpaden door het bijtrekken bij een agrarisch perceel. In Deurne wordt vanaf De Berken een zandpad afgesloten. In Moergestel wordt het Torenpad, een eeuwenoud kerkenpad, bedreigd. In Velp wordt een zandweg 'geplastificeerd' met vermalen kunstgras. En zo zijn er nog veel meer voorbeelden te geven.

Wanneer topografische kaarten van gebieden van 10 jaar terug en recente kaarten naast elkaar worden gelegd, kun je in veel meer gemeenten de teloorgang waarnemen. Zie <http://topotijdreis.nl/>

Welke waarden hebben zandpaden?

Zandpaden hebben ecologische, landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Ze zijn van belang voor een grotere biodiversiteit en maken deel uit van het leefgebied van soorten. Onverharde wegen en paden vormen – makkelijk neembare - ecologische verbindingen tussen natuurgebieden. De paden met de gebiedseigen zandlaag zijn van belang voor (zeldzame) plantengemeenschappen in de bermen. Door het aanbrengen van een gebiedsvreemde (kalkhoudende) laag zal er invloed zijn op de vegetatie.

Insecten, zoals zandbijen, leven in de randzone van de paden. Vogels drinken in plassen van een zandpad. Voor de patrijs is een zandpad van belang voor het nemen van een zandbad. Brabants Landschap heeft, mede om het ecologische belang, een aantal zandpaden in eigendom genomen.

De identiteit van een streek is leesbaar. De ontginningsgeschiedenis valt af te leiden uit de zandpaden. Maar ook de waarde vanuit de geschiedenis is van belang. De zandpaden vertellen een verhaal. Wie kent niet de vele Franse banen in Zuid-Nederland waarvan er een aantal nog zandpad zijn? Vele voeten van Franse soldaten en paardenhoeven hebben zich erover voortbewogen.

Deze foto van de Tilburgebaan in Alphen laat goed zien hoe zandpaden van oorsprong verbindingswegen zijn. Foto: Jan Willem Storm van Leeuwen.

Verder hebben de paden een functie als ontsluiting van het boerenland en de agrarische percelen. Ze zijn van belang voor het recreatieve gebruik van de inwoners van een dorp of de toeristen en recreanten van elders. Wandelaars, fietsers, mountainbikers, ruiters en menbers maken graag gebruik van zandpaden.

Een aantal paden heeft met bomen en struiken begroeide bermen, waardoor ze niet alleen voor de recreant, maar ook voor de landbouwdieren beschutting brengen tegen zon, regen en wind. Ook zijn de zandpaden van betekenis vanwege de verschijningsvorm, het natuurlijke zand dat een pad vormt.

Aan de slag: Tips voor het inventariseren van de zandpaden

Overheden, met name gemeenten, moeten de waarden leren herkennen. Door een goede inventarisatie uit te voeren, bijvoorbeeld met (een werkgroep van) lokale deskundigen (natuurkenners, heemkundigen, cultuurhistorici, wandelorganisaties, ruiters, menbers etc.) kunnen de waarden in beeld worden gebracht.

Hierbij kun je:

- Aan de hand van een topografische kaart en het bestemmingsplan buitengebied de (bestaande en verloren gegane) zandpaden vastleggen.
- De landschappelijke kwaliteiten van de (openbare) zandpaden fotografisch en schriftelijk in beeld brengen.
- De ecologische waarden en potenties inventariseren.
- De cultuurhistorische waarden en de (ontginnings)geschiedenis beschrijven.
- De huidige gebruiksfunctie voor de verschillende gebruikers in kaart brengen.
- De recreatieve mogelijkheden (voor verschillende doelgroepen) onderzoeken.
- In het kadaster nagaan wie de (verantwoordelijke) eigenaar en/of beheerder van het zandpad is.
- Aangeven wat de (in)directe bedreigingen zijn.
- Uitzoeken wat het vigerend beschermingsregime is.
- Een visie ontwikkelen over zandpaden en onverharde wegen.
- De kansen voor behoud en herstel van de paden aangeven.
- Ontwikkelingsmogelijkheden voor nieuwe zandpaden voorstellen.

Breng het inventarisatierapport over aan de gemeente en zorg ervoor dat de gemeente hiermee aan de slag gaat. Met de uitkomsten van de inventarisaties kunnen de betrokkenen een visie en plannen opstellen.

Samen met eigenaren, (landschaps)beheerders en organisaties voor wandelaars, menbers, ruiters, fietsers, ANWB en VVV kunnen recreatieve routes en ommetjes over zandpaden worden gerealiseerd en onderhouden. Met natuur- en landschapsorganisaties kunnen landschappelijke maar ook floristische en faunistische kwaliteiten worden ontwikkeld en versterkt. Met heemkundekringen en cultuurhistorici kunnen de waarden en de geschiedenis beter beleefbaar worden gemaakt, bijvoorbeeld via themaroutes en met informatieborden. Door de waarden te versterken en beleefbaar te maken, zal de verblijfskwaliteit in het buitengebied toenemen. Met het behoud en bescherming van de landschappelijke en natuurwaarden blijven de kwaliteiten van het buitengebied ook voor de toekomst bestaan.

Gemeenten moeten nagaan of het huidige beschermingsregime voor de (waarden van de) zandpaden toereikend is. De waarden van de zandpaden verdienen erkenning en de kwaliteiten ervan met de daarbij behorende waarden dienen adequaat te worden veiliggesteld in de toekomstige bestemmings- of omgevingsplannen met het bijbehorende beheer.

Welke beschermingsregimes worden toegepast? Zijn ze toereikend?

Er worden voor de bescherming van zandpaden verschillende systematieken toegepast, die veelal afhangen van de ligging van de zandpaden en de ambitie van de gemeente. Gemeenten zijn vrij om te bepalen of en zo ja hoe zij de waarden van on- en halfverharde wegen beschermen. Er valt een indeling maken tussen streng beschermde, beschermde en niet beschermde paden.

Beschermingsregimes

Op welke wijze worden zandpaden en onverharde en halfverharde wegen beschermd? Behalve het gebruik van zandpaden als onderdeel van een wandel-, fiets-, ruiters- en/of menroute, is het instrument bij uitstek het gemeentelijk bestemmingsplan (Buitengebied). Omstreeks 2021 treedt de Omgevingswet in werking en worden de gebruiksmogelijkheden voor de functies geregeld in het Omgevingsplan.

Afhankelijk van de lokale situatie en van de door de gemeente erkende waarden en de ambities wordt er een bepaalde bestemming(en) op een zandpad gelegd met bijbehorende beschermingsregels.

In een bestemmingsplan wordt voor alle gronden een bestemming toegekend. Dit gebeurt op de verbeelding, de plankaart van het bestemmingsplan. De bescherming wordt vastgelegd in de (juridisch bindende) Regels.

In de Toelichting van het bestemmingsplan is gemotiveerd welke waarden er zijn en waarom en hoe die worden beschermd. Sommige gemeentes hebben hiervoor in de Toelichting een waardenkaart opgenomen met de cultuurhistorische, landschappelijke en/of natuurwaarden.

Geïnspireerd door de Zondag van de Zandpaden van de Brabantse Hoeders schreef de heemkundekring van Gemert-Bakel een fotowedstrijd uit. Deze winnende foto werd gemaakt door Arno van Hout.

Met een bestemming wordt tot uitdrukking gebracht welke gebruiksdoelen of functies, met het oog op een goede ruimtelijke ordening, aan de gronden zijn toegekend. Bijvoorbeeld de bestemming 'Verkeer' of de bestemming 'Agrarisch met landschappelijke en/of cultuurhistorische waarden'.

Daarnaast kunnen er ook nog dubbelbestemmingen gelden voor een locatie. Een dubbelbestemming geeft aan dat er behalve de hoofdbestemming ook nog een andere onafhankelijke bestemming op de grond voorkomt. Te denken valt hierbij aan de dubbelbestemming Waarde archeologie, of Attentiezone natuurnetwerk of Leiding.

Middels voorrangsregels ligt de rangorde tussen de dubbelbestemming(en) en de hoofdbestemming vast. In de planregels wordt de verhouding tussen de functies van beide bestemmingen aangegeven. Welke bestemmingsregels gaan voor? Bijvoorbeeld in het bestemmingsplan is geregeld dat de regels van de bestemming Waarde attentiegebied voorgaan op de regels van de bestemming Agrarisch.

Behalve bestemmingen en dubbelbestemmingen kunnen er ook nog aanduidingen gelden voor een locatie. Aanduidingen bevatten specificaties van de bestemmingen en dubbelbestemmingen met betrekking tot gebruik of bouwen. Aanduidingen hebben altijd juridische betekenis en staan niet alleen op de verbeelding van een bestemmingsplan, maar er gelden ook planregels voor. Als voorbeeld de bestemming 'Verkeer' met de aanduiding 'onverharde weg'. Ander voorbeeld: dubbelbestemming 'Waarde Cultuurhistorie' met de functieaanduiding 'Specifieke vorm van waarde - 10'. Er zijn specifieke regels opgenomen ter bescherming van cultuurhistorische waarden, in dit geval de onverharde weg.

Er zijn verschillende bestemmingen toepasbaar voor zandpaden

1. Verkeer
2. Agrarisch (al dan niet met waarden)
3. Bos
4. Natuur
5. Landschapselement

Welke bestemming een zandpad krijgt is afhankelijk van de ligging en/ of van de openbaarheid van de weg.

- Zandpaden in bos- en natuurgebieden hebben doorgaans de bestemming 'Natuur' of 'Bos'.
- Een dubbelbestemming kan aan de orde zijn in bijvoorbeeld gebieden van het Natuurnetwerk of archeologisch of cultuurhistorisch waardevolle gebieden.
- Soms geldt een aanduiding als cultuurhistorische waardevolle weg, bijvoorbeeld bij een zandweg met een historie als grens, zoals de Scheidijk in Hilvarenbeek. Zie de Verbeelding en regels in de bijlage.
- Breder openbare zandwegen in het agrarisch buitengebied of in natuurgebieden krijgen vaak de bestemming 'Verkeer' met de aanduiding 'onverharde weg'.
- Ook binnen de bestemming 'Agrarisch (met waarden)' kunnen zandwegen en -paden liggen.

- ‘Landschapselement’ is de bestemming die wordt gegeven aan zandpaden met een groene (met bomen begroeide) berm. Deze paden zijn veelal perceelsgrenzen die zichtbaar zijn in het landschap en beschermenswaardig zijn.

In al deze bestemmingen kunnen de onverharde paden goed beschermd worden, mits concreet is aangegeven waar ze precies liggen en mits de regels duidelijk zijn.

Het juridische bindende deel van het bestemmingsplan, dat bestaat uit plankaart en regels, bepaalt of de waarden van een gebied goed beschermd worden.

Allereerst is de Verbeelding van belang, de plankaart, waarvoor per bestemming regels gelden. Op de kaart vind je de bestemming in de standaardkleuren die daarvoor gelden in de ruimtelijke ordening. Deze kleurcodes zijn vastgelegd in de Standaard Vergelijkbare Bestemmingsplannen (SVBP) .

In de planregels staat per bestemming de bestemmingsomschrijving waarvoor de gronden bedoeld zijn. Veelal zijn er gebruiksverboden opgenomen via de gebruiksregels. Vaak zijn er verboden opgenomen om zonder vergunning te werken en werkzaamheden te verrichten. Daarbij geldt dan meestal een toetsingskader voor de waarden die in het geding zijn. Soms geldt er een dubbelbestemming voor de specifieke waarden van een gebied. Er kan dan ook een meervoudige bescherming op liggen.

De bescherming is dus afhankelijk van de bestemming en wat er in de bijbehorende regels staat. Een voorbeeld hiervan is de bestemming ‘Verkeer’, eventueel met dubbelbestemming ‘Waarde attentiegebied’ en met de aanduiding onverhard of halfverhard.

*Hoe mooi een zandweg kan zijn laat dit juweeltje zien in de buurt van Overloon.
Foto: Paul Spapens.*

Streng bescherming, minder streng en ad risk

De strengste bescherming is die waarin een absoluut verbod geldt om een weg te (half) verhard. Dit kan worden geregeld via de specifieke gebruiksregels, waarin het (half) verhard van zandpaden kan worden aangemerkt als strijdig gebruik van gronden (in strijd met de bestemming).

In de meeste plannen geldt doorgaans een omgevingsvergunningstelsel. Dat biedt een wat minder strenge bescherming via een verbod om zonder vergunning te (half) verhard. Het college van B&W toetst bij het verlenen van de vergunning aan de waarden die beschermd zijn in het bestemmingsplan.

Vaak bieden de dubbelbestemmingen (bijvoorbeeld Leiding of Waarde archeologie) of aanduidingen (bijvoorbeeld Landschapselement, attentiezone Natuur Netwerk Brabant), de (extra) nodige beschermingsregels. Zou de bescherming van de zandpaden via de hoofdbestemming tekortschieten, dan kan het omgevingsvergunningstelsel via de dubbelbestemming daarin voorzien. Denk bijvoorbeeld aan een verbod om zonder vergunning oppervlakten te verhard, of het afgraven, vergraven, ophogen of egaliseren van de bodem.

In het agrarisch buitengebied worden de openbare zandwegen en -paden afzonderlijk bestemd als 'Verkeer', voorzien van de aanduiding onverhard of halfverhard. In de regels is een omgevingsvergunningplicht opgenomen voor het (half) verhard van de paden. 'Een vergunning wordt slechts verleend indien na een belangenafweging blijkt dat er geen onevenredige aantasting plaatsvindt van de cultuurhistorische waarde van het onverharde respectievelijk half verharde pad.'

Het komt voor dat zandpaden weliswaar als Verkeer zijn bestemd, maar dat er geen aanduiding is voor onverharde of halfverharde paden en ook geen verbod om te (half)verhard. In die regels zijn de zandpaden niet beschermd. Wanneer er geen dubbelbestemming op ligt, zoals waarde Archeologie of attentiegebied, dan is een zandpad vogelvrij. (Bestemmingsplannen Buitengebied Bergeijk).

In veel agrarische gemeenten is de bescherming van zandwegen en -paden niet afdoende.

Het agrarische buitengebied heeft doorgaans de bestemming Agrarisch of Agrarisch met waarden, bijvoorbeeld met Landschapswaarden of Natuur- en Landschapswaarden. Veelal is het behoud van de (on)verharde wegen onder de bestemming Agrarisch (met waarden) in de bestemmingsomschrijving opgenomen. De aanwezige zandpaden liggen 'ergens' binnen deze bestemming en zijn niet specifiek van een aparte aanduiding 'zandpad' voorzien. Het is dan niet duidelijk waar de zandpaden liggen. In het slechtste geval zijn ze niet eens beschermd met een omgevingsvergunningstelsel, een verbod om ze te verhard dus.

Is er wel een omgevingsvergunningstelsel opgenomen, dan is het nog maar de vraag of dit afdoende is voor een bescherming. Als de zandweg niet concreet is aangeduid op de kaart, hebben gemeenten geen idee of en zo ja voor welke locatie een

omgevingsvergunningstelsel geldt. Een zandpad kan dan ‘ongemerkt’ onder de ploeg in de agrarische akkers of weilanden verdwijnen of wordt verhard voor bijvoorbeeld koeienpad of voor containervelden.

Sluitstuk toezicht en handhaving

Tot slot is de naleving en handhaving van belang. Er kunnen nog zoveel regels zijn, ze moeten wel worden nageleefd. Daarvoor is toezicht en handhaving nodig en daar schort het vaak aan. Gemeenten besteden te weinig tijd aan controle en toezicht in het buitengebied en ze hebben daar geen financiële middelen voor over. Dat is wel nodig, want anders verdwijnen de zandpaden ongemerkt, zonder dat er een toets heeft plaatsgevonden over de aanvaardbaarheid van het (half)verharden.

Een geschikt hulpmiddel om de gemeentes bij het toezicht te helpen is de BuitenBeterApp. Daarmee kan iedereen met de smartphone een foto maken van een vermeende misstand of overtreding en dit rechtstreeks aan het bevoegd gezag melden. De coördinaten van de locatie worden direct meegestuurd. Het gaat niet alleen om de dumping van huisvuil of drugsafval, maar ook om andere overtredingen. Maak gebruik van deze app. Gemeenten gaan vervolgens kijken en handhaven.

Een tweet op twitter om een misstand onder de aandacht te brengen bij de gemeente of een telefoontje naar de gemeente wil ook helpen.

Een verzoek om handhaving indienen is ook een mogelijkheid. Geef in je verzoek aan welke regels worden overtreden en vraag om de gemeente handhavend op te treden en de overtreding ongedaan te maken (herstel in de oude toestand).

Duidelijke regels of niet? Wat vindt de rechter?

Niet altijd blijken de regels de verwachte bescherming te bieden. De planregels lijken soms in orde, maar dan blijkt er toch verschil van inzicht over de bedoeling ervan. Uit de volgende casus blijkt dat de bescherming anders uitpakt dan gedacht. Aan de hand van een paar uitspraken kunnen we aanbevelingen doen om de zandpaden beter te beschermen.

(On)begripsbepalingen

De eerste casus heeft betrekking op de verharding van de ‘Van Gogh-zandpaden’ in Zundert. De landinrichtingscommissie Weerij-Zuid wilde een aantal zandpaden duurzaam verharden met menggranulaat met het oog op het gebruik voor zwaar landbouwverkeer. De BMF had B&W van Zundert verzocht om handhavend op treden tegen het zonder vergunning aanbrenge van menggranulaat, omdat deze zandpaden van grote landschappelijke, cultuurhistorische en ecologische waarden zijn. De gemeente besloot dat het verbod om zonder omgevingsvergunning zandpaden te verharden niet werd overtreden, omdat er op grond van de begripsbepaling geen sprake was van verharding. Met andere woorden: er was geen vergunning nodig voor het verharden van

de zandwegen, want er werd niet verhard met vast of gesloten materiaal. Gemeente en provincie menen dat, gezien de definities, geen vergunning nodig is voor het verharderen van zandpaden. Van doorslaggevend belang in deze casus waren de begrippen 'Onverhard' en 'Verhard'. Onder onverhard wordt verstaan: een toplaag bestaande uit hoofdzakelijk zand, klei, veen en andere natuurlijke bodemmaterialen. Verhard is: een verharding bestaande uit baksteen, tegels, beton en/of asfalt, alsmede daarmee vergelijkbare vaste/gesloten materialen.

'De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (uitspraak d.d. 12 april 2017 ECLI:NL:RVS:2017:990) is van oordeel dat de zandwegen waarop menggranulaat is aangebracht niet als 'verhard'... kunnen worden aangemerkt.

De les uit deze zaak is dat de begripsbepalingen goed moeten aansluiten bij het vergunningstelsel. De verbodsbepalingen zijn duidelijk, maar de begripsbepalingen bieden ruimte om onder het verbod uit te komen.

Met dit zogeheten menggranulaat worden in Brabant zandpaden verhard. Foto: Brabantse Milieufederatie.

Onevenredige aantasting of niet?

De tweede casus gaat over het verharderen van de Scheidijk ten behoeve van de Natuurbegraafplaats op Landgoed de Utrecht te Hilvarenbeek (zaaknummer BRE 17/422 Rechtbank Zeeland-West-Brabant).

Op deze onverharde weg zijn twee bestemmingsplannen van toepassing, namelijk het bestemmingsplan Landgoed De Utrecht en het bestemmingsplan Natuurbegraafplaats de Utrecht. In het bestemmingsplan Natuurbegraafplaats zijn alle werkzaamheden voor de natuurbegraafplaats, waaronder het aanleggen en verharderen van een parkeerplaats, toegestaan, dus vogelvrij.

In het plan Landgoed De Utrecht heeft de Scheidijk de bestemming Bos, de dubbelbestemming Waarde Cultuurhistorie en de functieaanduiding historische onverharde weg (die de grens vormt tussen de twee gemeenten). De zandweg is beschermd door de omgevingsvergunningstelsels in twee bestemmingen die erop liggen: de natuur- en landschapswaarden via de bestemming Bos en de cultuurhistorische waarden via

de bestemming Waarde – Cultuurhistorie, met een specifieke functieaanduiding voor de historische onverharde weg, die vroeger de grens was tussen twee gebieden. Er geldt een verbod 'om zonder of in afwijking van een omgevingsvergunning de volgende werken en werkzaamheden uit te voeren, te doen en te laten uitvoeren:

Ter plaatse van de aanduiding 'specifieke vorm van waarde – 10

- verwijderen of kappen van (laan- en/of) wegbegeleidende boombeplanting;
- het verharderen, verbreden, verwijderen, wijzigen, aanleggen van paden- en wegentracés (wijzigingen in combinatie met voorgaande);
- het verwijderen of wijzigen van perceelsgrenzen, zoals tot uiting komend in greppels, sloten, steilranden en landschapselementen.

De natuur- en milieugroepen stelden dat niet is voldaan aan de voorwaarde dat er geen onevenredige afbreuk is gedaan aan het behoud, herstel en de ontwikkeling van de CHW-waarden van de gronden. Het gaat hier niet om slechts een beperkte ingreep ten opzichte van de totale lengte van de Scheidijk, nu de helft van de weg wordt verhard en zandpaden onderdeel uitmaken van de karakteristieke kwaliteiten van het gehele landgoed.

De Strontbaan in Baarle-Nassau. Foto: Ria Janssen.

Door de gemeente is verwezen naar een rapport van het Monumentenhuis Brabant, waarin staat de het aanbrengen van halfverharding een ingreep met een beperkte uitstraling is. Ondanks dat de zandpaden onderdeel uitmaken van de karakteristieke kwaliteiten van het landgoed en steeds zeldzamer worden en dat het behoud ervan cultuurhistorisch wenselijk is, vindt het Monumenthuis een verharding over 600 meter

geen onevenredige aantasting. De Rechtbank vindt dat de gemeente dit advies mocht overnemen, tenzij er een tegenadvies was ingediend door de N&M-groepen. Dit is niet gebeurd.

De Rechtbank vernietigt het besluit op het punt dat de gemeente geen onderzoek had gedaan naar de gevolgen voor de natuur- en landschapswaarden in de Bestemming Bos ten gevolge van de verbreding en halfverharding van de Scheidijk. Die activiteit is vergunningplichtig (afgraven, vergraven, ophogen of egaliseren van de bodem). Zaaknummer BRE 17/422 WABOA Rechtbank West-Brabant).

De les die hieruit getrokken kan worden is:

1. De beoordeling of sprake is van een onevenredige aantasting wordt vooral gemaakt op die ene vergunning, project of plan en NIET cumulatief op het totaal van de projecten in de omgeving;
2. Dat je een tegenrapport moet laten maken als je het niet eens bent met het gestelde in een rapport. Anders mag de overheid het door hen gevraagde advies overnemen, tenzij het zodanige gebreken had dat de gemeente het advies niet ten grondslag aan het besluit had kunnen leggen;
3. Gemeente moet naar alle aspecten van de verschillende aan de orde zijnde waarden in de omgevingsvergunningstelsels onderzoek doen.

De kruimelgevallenregeling

De derde kwestie gaat over een aanlegvergunning voor onder andere de verharding van een zandpad De Slingerdijk te Reusel de Mierden (zaaknummer SHE 16/ 3519 Rechtbank Oost-Brabant). De beschermde cultuurhistorische waarde van de Slingerdijk

Verharding van een zandpad in de Tipmast in Bergeijk. Foto: Brabantse Milieufederatie.

is onverhard zandpad. In het bestemmingsplan is het verboden gronden te gebruiken of te laten gebruiken op een wijze waardoor het cultuurhistorische en/of ruimtelijk waardevol object wordt ontsierd of in gevaar gebracht. Dat gebeurt echter wel door de verharding en leidt tot strijd met het bestemmingsplan. De aanvraag om omgevingsvergunning had betrekking op het gebruik in strijd met het bestemmingsplan maar daarvoor was geen vergunning verleend. De gemeente had eerst nagelaten te beoordelen of met toepassing van artikel 2.12 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) vergunning voor het strijdige gebruik kon worden verleend. De rechtbank bood de gemeente een termijn om het besluit te herstellen.

De gemeente nam een nieuw besluit en verleende een omgevingsvergunning met toepassing van de zogenaamde kruimelgevallenregeling, in dit geval voor het gebruiken van gronden voor een niet-ingrijpende herinrichting van openbaar gebied. De Rechtbank vond, gezien de feitelijk aanwezigheid van het zandpad, dat er geen sprake is van een ingrijpende herinrichting. De Rechtbank verwees daarbij naar de uitspraak van de Raad van State in een zaak waarin een bestaand zandpad in Tilburg werd veranderd in een klinkerweg (Zaaknummer ECLI:NL:RVS:2016:1749). Anderzijds vond de Rechtbank het niet op voorhand aannemelijk dat de halfverharding van het zandpad een niet-ingrijpende inrichting is van het openbaar gebied, omdat niet duidelijk is hoeveel verkeer er over het pad naar de natuurbegraafplaats zal gaan rijden in verhouding met de oude situatie.

De Rechtbank kon zich wel vinden in het voorschrift in de vergunning 'de halfverharding qua kleurstelling aan te passen aan de overige paden, zodat er voldoende is geborgd dat er geen onevenredige aantasting van de cultuurhistorische waarden plaatsvindt. Het is inderdaad wat anders dan los zand maar het lijkt er wel op', zo oordeelde de Rechtbank. Verder miste het herstelbesluit nog steeds een motivering over de mogelijke aantasting van de landschappelijke en natuurwaarden. De Rechtbank vernietigt de vergunning.

Les hieruit is:

Gemeenten willen nog wel eens afwijken van het bestemmingsplan met de zogenaamde kruimelgevallenregeling. Of daarvan gebruik kan worden gemaakt is afhankelijk van het soort geval, het gemeentelijk beleid, en een goede ruimtelijke ordening, waaronder ook verkeer. Let goed op of het echt gaat om een kruimelgeval. Een zandweg (half)verharden is niet op voorhand een niet-ingrijpende inrichting van het openbaar gebied als dat kan leiden tot bijvoorbeeld een toename van verkeer.

Stappenplan en voorbeeldregeling

Dit laatste hoofdstuk gaat over hoe de informatie uit de vorige hoofdstukken te gebruiken.

Hieronder volgt een stappenplan met tips om het behoud en bescherming van de zandpaden en de waarden ervan in je gemeente op de kaart te krijgen. Een voorbeeldregeling met de strengste bescherming van zandpaden biedt de beste garanties voor behoud van de zeldzaam geworden verschijningsvorm van wegen. Overtuig de gemeente

om de beste bescherming op te nemen in het omgevingsplan. Het bestemmingsplan bepaalt wat er waar mag en of er een vergunning nodig is. Hoe beoordeel je of er een vergunning nodig is voor het (half) verharden van een zandpad? Of mag dat zonder vergunning?

Stappenplan behoud en bescherming zandpaden

Om de beleidsmakers het gevoel van urgentie van het behoud van zandpaden bij te brengen, moet er kennis van de verschillende kwaliteiten van de zandpaden worden overgedragen. De bescherming van de waarden verdient een goede regeling. Regels moeten worden nageleefd en toezicht en handhaving moet prioriteit krijgen. In het omgevingsplan hebben gemeenten meer ruimte om lokale waarden te beschermen.

Een zandpad in het Dommeldal. Foto: Brabantse Milieufederatie.

Hieronder een aantal stappen om de zandpaden bij de gemeente te agenderen en samen te werken aan een visie en plan.

Stap 1

Meld je (groep of organisatie) aan bij de gemeente om mee te praten over een nieuwe omgevingsvisie en omgevingsplan en agendeer je belangen. In de Omgevingswet gaat het om de fysieke leefomgeving. Daaronder vallen bodem, lucht, water, landschap en cultuurhistorie, natuur, watersystemen. Veel gemeenten zijn nu bezig met het maken van een omgevingsvisie en gaan aan de slag met het opstellen van een omgevingsplan. Het is verplicht, op grond van de Omgevingswet, om een omgevingsplan voor de gehele gemeente te hebben.

Stap 2

Breng het probleem van de teloorgang van de zandpaden in de gemeente in kaart. Hulpmiddelen daarvoor zijn <http://www.topotijdreis.nl/> waarop de verdwijning van jaar tot jaar in beeld wordt gebracht en de gemeentelijke bestemmingsplannen.

Stap 3

Welke ecologische, cultuurhistorische en recreatieve waarden hebben de zandpaden en hoe kunnen we deze waarden behouden, beschermen en hoe kunnen we de zandpaden herstellen en inrichten?

Maak een inventarisatie en leg die vast op kaart, met foto's en beschrijving.

Ga na wat de actuele situatie is met betrekking tot de zandpaden:

- a. Waar liggen de zandpaden?
- b. Bestaan de zandpaden op de kaart in werkelijkheid nog?
- c. In welke staat bevinden zich de zandpaden?
- d. Wie is de eigenaar/pachter van de paden (kadaster)?
- e. Hoe worden de paden gebruikt? Ontsluiting agrarische percelen, recreatief, ecologische functie?
- f. Zijn er (in)directe bedreigingen?
- g. Zijn de zandpaden opgenomen in een gemeentelijke visie, waardenkaart of bestemmingsplan?
- h. Welke bestemming en bescherming hebben de paden?

Inventariseer de ecologische waarden en potenties:

- a. Wat is de ecologische staat van de zandpaden (soortendivers of niet?)
- b. In wat voor landschap liggen de zandpaden, bijvoorbeeld open of besloten, kleinschalig of grootschalig landbouw? Welke abiotische en biotische waarden en potenties liggen er?
- c. Vormen de zandpaden een verbinding of stapsteen tussen gebieden met een hoge ecologische waarde of hoge biodiversiteit?

Inventariseer de cultuurhistorische en recreatieve waarde van de zandpaden

- a. Wat is of zijn de cultuurhistorische waarde van de paden?
- b. Wat is de recreatieve waarde van de paden?
- c. Welke schakels ontbreken er?

Hoe wordt het netwerk van zandpaden beschermd, nu en in de toekomst?

- a. Op welke manier kunnen de leefgebieden aan de rand van de zandpaden worden hersteld, beheerd en beschermd?
- b. Welke maatregelen zijn er nodig?
- c. Kunnen zandpaden worden opgenomen in het wandel- of ruiterroutenetwerk?
- d. Welke kansen en mogelijkheden zijn er voor behoud, herstel van bestaande en voor nieuwe paden?

Stap 4

Breng het inventarisatierapport over aan de gemeente als basis voor een visie en plan. Werk samen met partijen aan de ontwikkeling en uitvoering van plannen en projecten voor behoud, herstel en ontwikkeling van zandwegen(netwerk). Zie ook paragraaf 2.1. Denk mee over een goede bescherming van de zandpaden in het Omgevingsplan.

Voorbeeldregeling

In Brabant zijn er steeds minder zandpaden over. Juist omdat er nog steeds zandpaden verdwijnen door (half)verharding of onderploegen, is er eigenlijk maar een voorbeeldregeling gerechtvaardigd voor het behoud van zandwegen en -paden. Die passen de meeste gemeenten echter (nog) niet toe.

Dat is een absoluut verbod om:

- een zandweg of zandpad te verharden;
- en/of verharde oppervlakte aan te brengen;
- en/of een absoluut verbod op afgraven, vergraven, ophogen, diepploegen of egaliseren van de bodem en
- een absoluut verbod op de wijziging van de parcellering van de (aangeduide) onverharde cultuurhistorische wegen.

Dit kan worden geregeld door deze werkzaamheden en activiteiten aan te merken als strijdig gebruik in de specifieke gebruiksregels. In de doeleindenomschrijving moet het behoud en instandhouding van onverharde wegen en paden dan ook zijn opgenomen.

Ook de bescherming van de waarden in de dubbelbestemming kunnen ervoor zorgen dat (half)verharding niet kan omdat dit strijdig is met bestemming.

Met omgevingsvergunningen kun je ook uit de voeten, mits duidelijk is welke doelen, functies en waarden te beschermen zijn. In het algemeen kun je stellen dat hoe meer waarden er beschermd zijn (bijvoorbeeld via dubbelbestemmingen) hoe beter.

De gemeente kan die waarden in de toelichting goed onderbouwen en het verdient aanbeveling om dat ook te doen, liefst vergezeld van een kaart waarop die waarden specifiek zijn aangegeven.

Nieuwe omgevingswet belangrijk

Rond 2021 treedt de Omgevingswet in werking, waarin alle aspecten van de fysieke leefomgeving worden meegenomen. Daarin is meer mogelijk dan onder de huidige Wet ruimtelijke ordening. Dat kan uitpakken naar twee kanten: gemeenten kunnen meer bescherming bieden, maar ze mogen ook minder bescherming bieden, dus meer toestaan. Hoe dat voor de zandpaden zal uitpakken is nog niet te voorzien. De gemeente Boekel heeft in een experiment Omgevingsplan verboden om zandpaden te verharden. De gemeente verleent via afwijking een vergunning, indien het aanbrengen van verharding geen onevenredige nadelige invloed heeft op de cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteiten. De gemeente heeft echter verzuimd om de te beschermen waarden te benoemen en heeft die ook niet in beeld.

Verzoek de gemeente om een deugdelijke bescherming op te nemen voor de zandpaden en lees de regels grondig door op:

- de te beschermen doelen en functies in de bestemmingsomschrijving van de bestemming,
- de te beschermen waarden in de dubbelbestemming(en),
- of de aanduidingen van de specifieke waarden op kaart staan (bijvoorbeeld aanduiding onverhard of aanduiding cultuurhistorische waardevolle weg) en of de regels een passende bescherming bieden;
- de begripsbepalingen halfverhard, onverhard en verhard.
- zie ook Hoofdstuk 3 en 4.

(Half)verharding zandpaden: vergunning nodig of niet?

In de meeste bestemmingsplannen is met onderstaande planregels een vergunning nodig voor het verharden van zandpaden: In de planregels is het verboden om op de ... bedoelde gronden zonder of in afwijking van een omgevingsvergunning de volgende werken en werkzaamheden uit te voeren:

- het verharden van zandpaden.

Afwegingskader: de .... genoemde omgevingsvergunning wordt slechts verleend indien door de werken en/ of werkzaamheden dan wel door de daarvan (direct of indirect) te verwachten gevolgen de waarden van deze gronden niet onevenredig (kunnen) worden geschaad, dan wel de mogelijkheden voor het herstel van die waarden niet onevenredig (kunnen) worden verkleind;

Als onderdeel van de Zondag van de Zandpaden wezen buiten-medewerkers van het Brabants Landschap het mooiste zandpad van Brabant aan. De keuze viel op de Rielsedijk in Geldrop, aan de rand van Eindhoven. Foto: Bert Schepers. Op verzoek van de Brabantse Hoeders schilderde de zandschilder Lou Kraayenbrink een zandschilderij van het mooiste zandpad van Brabant. Foto: Paul Spapens.

Waarden: onder de in artikel .... genoemde waarden worden verstaan: ten aanzien van de in artikel ...genoemde werken of werkzaamheden de cultuurhistorische, landschappelijke waarden en de landschapselementen.

De juridische discussie die je dan nog kunt krijgen is of er met de verharding 'geen onevenredige' aantasting of afbreuk wordt gedaan aan de te beschermen waarden in het plan.

Dit is vooral lastig, omdat de vergunning individueel wordt beoordeeld en niet in samenhang met al eerdere vergunningen die zijn verleend of de reeds ingezette teloorgang van de zandpaden. Dit is een punt om goed op te letten.

Ook voor alle dubbelbestemmingen gelden er verboden om zonder vergunning werken of werkzaamheden uit te voeren. Daarin zit ook vaak het aanbrengen van verhardingen of verharde oppervlakten, ter bescherming van vaak weer andere specifieke waarden of doelen. Het kan dus zijn dat de ene bestemming, bijvoorbeeld Verkeer, verharding toestaat, terwijl de Waarde Attentiegebied dat verbiedt.

Datzelfde geldt voor de aanduidingen.

Nota bene: let op dat het zogenaamde overgangsrecht alleen toestaat dat werken en werkzaamheden die legaal 'reeds in uitvoering zijn ten tijde van de inwerkingtreding van het bestemmingsplan' zonder vergunning mogen worden uitgevoerd. De rechter geeft een goede uitleg over de toepassing van het overgangsrecht in de uitspraak over de aanlegvergunningen in Sint-Oedenrode.

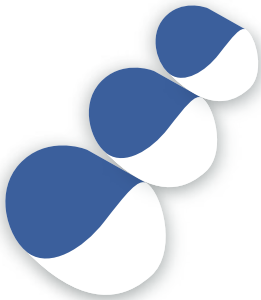
Hoop op het behoud van waarden

Deze handreiking is geen blauwdruk voor behoud en bescherming van zandpaden. Er zijn zoveel regels als er gemeenten zijn. Geen enkel geval is gelijk. De ligging van de zandpaden verschilt, de bestemmingen en de waarden zijn verschillend, de vergunningaanvragen hebben verschillende doelen en de besluiten van gemeenten hebben verschillende gronden. Resultaten uit het verleden geven geen garantie voor de toekomst. Toch geeft het feit dat er aandacht is voor cultuurhistorie en zandpaden weer hoop op behoud van deze waarden.

*Je inzetten voor het behoud van zandpaden loont de moeite. Deze wandelaars genieten van zo'n 'trage weg' in de Brabantse Wal nabij Bergen op Zoom.
Foto: Piet Bout.*

STICHTING
DE BRABANTSE HOEDERS

natuur dichtbij huis
Brabants Landschap

PRINS BERNHARD
CULTUURFONDS

Voor meer informatie over de Brabantse Hoeders,
kijk op www.brabantsehoeders.nl.